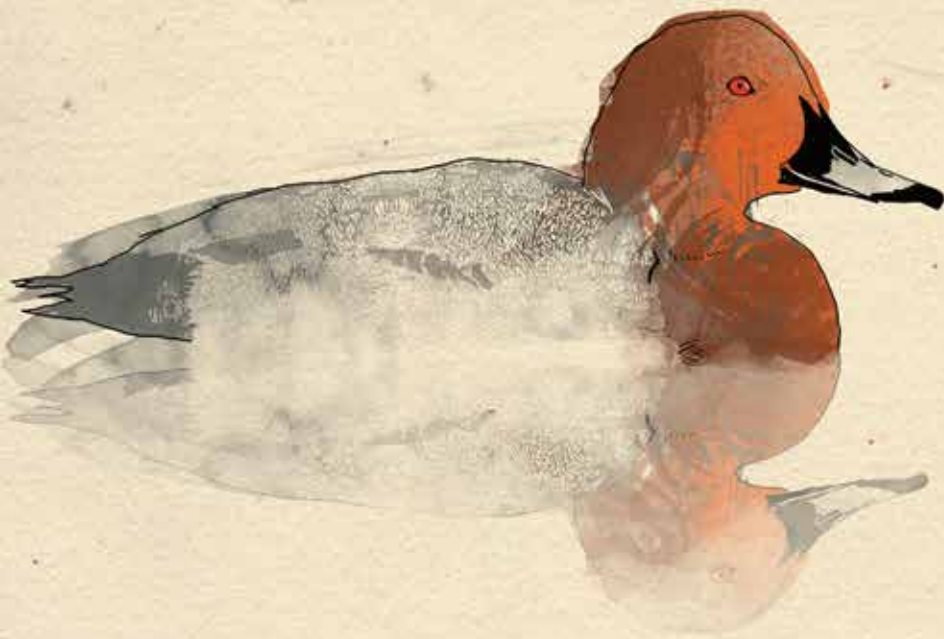

**NESLİ TEHLİKE
ALTINDAKİ KUŞ
TÜRLERİNİN AVI
NEDEN
YASAKLANMALI?**

Bilimsel Rapor

Elmabaş patka ve üveyik nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan kuş türleridir. Bu iki türün neslinin küresel ölçekte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın da üyesi olduğu, Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Kurumu (IUCN) ve konularında uzman bilim insanları tarafından belirlenen ölçütlere göre tespit edilmiştir.

Türkiye'de nesli küresel ölçekte tehlike altına olan yirmi dört kuş türü bulunmaktadır. Bu türler arasında dikkuş, Sibiryalı kazı, küçük sakarca, telkuş, kadife ördek, yaz ördeği, elmabaş patka, kulaklı batağan, üveyik, toy, yakalı toy, yelkovan, kelaynak, sürmeli kızkuşu, incegagalı kervançulluğu, karaayaklı martı, küçük akbaba, büyük orman kartalı, bozkır kartalı, şah kartal, gri doğan, ulu doğan, sarı kamışçın, Basra kamışçını ve akkaşlı çinte yer almaktadır.

Fotoğraf 1. Elmabaş patka – Birol Hatinoğlu

Bu türlerin küresel nüfus eğilimleri incelendiğinde, nüfuslarının yüzde 90 ile 10 arasında azaldıkları anlaşılmaktadır (Tablo - 1). Üveyik ve elmabaş patkanın küresel azalma eğilimleri ise yüzde 39,5 olarak belirlenmiştir. Fakat Türkiye'de, korunması gereken bu iki türün avlanmasına ne yazık ki yasal olarak izin verilmektedir.

Bilimsel ismi	Türkçe İsmi	Küresel Kırmızı Liste Kategorisi	Nüfus Azalma Eğilimi
<i>Oxyura leucocephala</i>	Dikkuyruk	EN	61.3
<i>Branta ruficollis</i>	Sibirya kazı	VU	50
<i>Anser erythropus</i>	Küçük sakarca	VU	28
<i>Clangula hyemalis</i>	Telkuyruk	VU	39.5
<i>Melanitta fusca</i>	Kadife ördek	VU	39.5
<i>Marmaronetta angustirostris</i>	Yaz ördeği	VU	10
<i>Aythya ferina</i>	Elmabaş patka	VU	39.5
<i>Podiceps auritus</i>	Kulaklı batağan	VU	30
<i>Streptopelia turtur</i>	Üveyik	VU	39.5
<i>Otis tarda</i>	Toy	VU	11
<i>Chlamydotis macqueenii</i>	Yakalı toy	VU	31
<i>Puffinus yelkouan</i>	Yelkovan	VU	30
<i>Geronticus eremita</i>	Kelaynak	EN	-
<i>Vanellus gregarius</i>	Sürmeli kızkuşu	CR	80
<i>Numenius tenuirostris</i>	İncegagalı kervançulluğu	CR	90
<i>Rissa tridactyla</i>	Karaayaklı martı	VU	39.5

<i>Neophron percnopterus</i>	Küçük akbaba	EN	64.5
<i>Clanga clanga</i>	Büyük orman kartalı	VU	49.8
<i>Aquila nipalensis</i>	Bozkır kartalı	EN	58.6
<i>Aquila heliaca</i>	Şah kartal	VU	-
<i>Falco concolor</i>	Gri Doğan	VU	-
<i>Falco cherrug</i>	Uludoğan	EN	64.5
<i>Acrocephalus paludicola</i>	Sarı Kamışçın	VU	39.5
<i>Acrocephalus griseldis</i>	Basra Kamışçını	EN	68
<i>Emberiza rustica</i>	Akkaşlı Çinte	VU	81

Tablo 1. Türkiye'de bulunan nesilleri küresel ölçekte tehlike altında olan kuş türlerinin IUCN kırmızı liste durumları ve küresel nüfus azalma eğilimleri.

Yukarıdaki tabloda bulunan türlerin ortak özellikleri nesillerinin dünya ölçeğinde tehlike altında olmasıdır. Doğanın ayrılmaz bir parçası olan kuş türlerinden birisinin yok olması, doğanın döngülerinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesine geri dönüşsüz olarak zarar vermektedir. Türkiye'de yaşayan nesli tehlike altındaki türlerden kelaynak, toy ve yaz ördeğinin avlanmalarının yasak olduğu gibi tehlike altındaki üveyik ve elmabaş patkanın da avı tamamen yasaklanmalıdır

Fotoğraf 2. Üveyik – Alper Tüydeş

Türkiye'de uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınan, nesli tehlike altında olan veya tehlike altına girebilecek kuş türlerinin nüfuslarının izlenmesi amacıyla etkin yöntemler yeterince kullanılmamaktadır. Düzenli bir şekilde ve aynı yöntem kullanılarak yapılan tek kuş izleme çalışması Kış Ortası Su Kuşu Sayımı'dır (KOSKS). Her yıl Kuzey Yarım Küre'de yapılan Kış Ortası Su Kuşu Sayımları'nın amacı, Türkiye'de kışlayan su kuşları hakkında bilgi elde etmek ve bu bilgiyi paylaşarak sulak alanların ve burada yaşayan türlerin korunmasına katkı sağlamaktır. Sayım sonuçları ve analizler Uluslararası Sulak Alanlar Kurumu (Wetlands International) ve Dünya Kuşları Koruma Kurumu (BirdLife International) ile paylaşılmaktadır. KOSKS yapılan tüm ülkelerden toplanan verilerin birleştirilmesi sonucunda, su kuşlarının biyocoğrafik popülasyonları ve sulak alanlar hakkında çok önemli bilgiler edinilmektedir. Elde edilen tüm bu veriler aynı zamanda Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından da kullanılarak türlerin popülasyon durumu ve nihayetinde kırmızı liste statü değerlendirmeleri yapılmaktadır.

KOSKS sayımlarının sonuçları Türkiye'de bazen yanlış değerlendirilmekte ve bunun sonuçlarına göre yanlış kararlar alınmaktadır.

KOSKS sayım sonuçlarına göre yapılan üç temel yanlış değerlendirme şöyledir:

1. KOSKS verileri ile bir ülkenin sulak alanların koruma durumu anlaşılabilir, KOSKS'ta sayılan toplam kuş sayısı artıyorsa ülkenin sulak alanlarının durumu iyidir:

Kuşların göç hareketleri sıcaklık, fotoperiyod, gonadlardaki ve hormon yapısındaki değişim ve besin varlığı gibi faktörlerdeki değişimler ile tetiklenmektedir. Bu faktörlerden özellikle fotoperiyod ve sıcaklık başta olup diğer faktörler bu iki faktöre bağımlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu sebeple göç her sene aynı dönemde gerçekleşmeyebilir. Örneğin kuzey enlemlerde erken gelen bir kış ile kuşlar daha erken bir dönemde Türkiye'nin bulunduğu enlemlere inebilir veya tam tersi olarak kışın daha ılıman geçtiği bir dönemde Türkiye'deki sulak alanlardaki kuş sayısı düşük olabilir. Bu sebeple ulusal KOSKS verileri bir ülkedeki sulak alanların durumunun izlenmesi için tek başına yeterli bir yöntem değildir.

2. Bir ülkedeki KOSKS verileri kullanılarak bir türün nüfus durumu belirlenebilir:

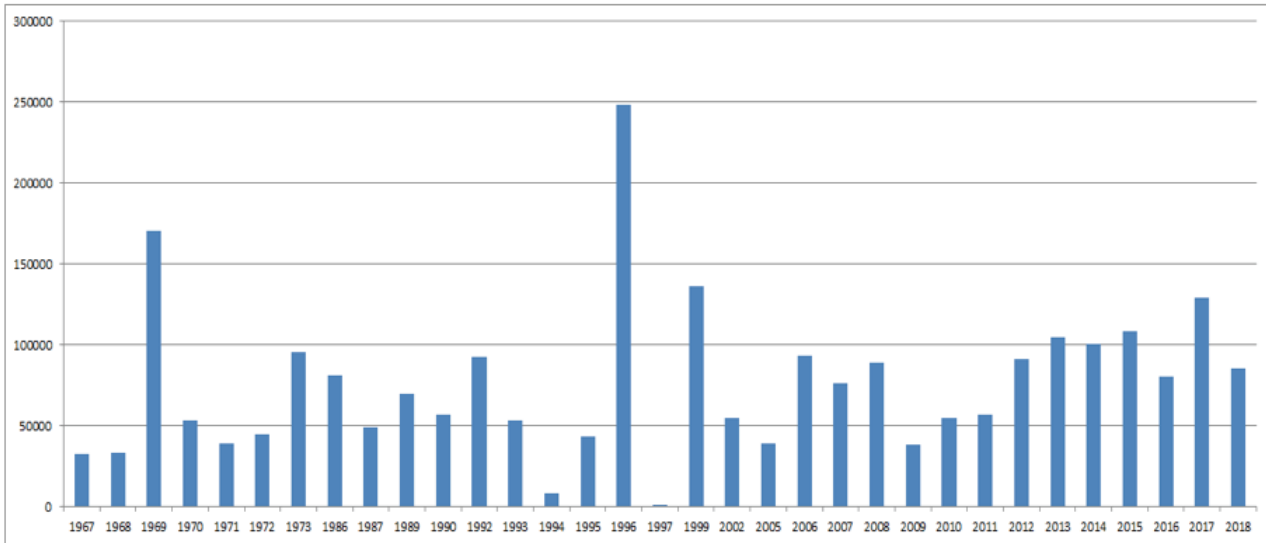
KOSKS isminden de anlaşılacağı gibi kış aylarında gerçekleştirilen bir sayımdır. Bu sayımın amacı bölgesel ve küresel su kuşu nüfuslarındaki değişimlerin ve dalgalanmaların stratejik seviyede incelenmesidir. Kış Ortası Su Kuşu Sayımı'nda yalnızca belirli bir ülkede üreyen nüfus değil, kış göçmeni nüfus da sayıldığı için ulusal nüfusun belirlenmesi için uygun ve tek başına yeterli bir yöntem değildir. Bir türün bölgesel veya küresel nüfusu belirlenirken o türün üreme alanlarında bulunan üreyen çift sayısı ve bu çiftlere dair üreme başarısı verileri kullanılır. KOSKS verileri bölgesel veya küresel seviyede nüfus tahmini yapmak için destekleyici olarak kullanılabilir ancak bir türün belirli bir ülkedeki KOSKS verisine bakarak o türün bölgesel ve küresel nüfusu konusunda yorum yapmak bilimsel olarak hatalıdır.

3. KOSKS verileri kullanılarak bir türün Kırmızı Liste durumu belirlenebilir:

Kırmızı Liste, Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Kurumu (IUCN) tarafından belirlenen ölçütler ışığında tanımlanan kategoriler ile türlerin küresel, bölgesel veya ulusal seviyede karşı karşıya oldukları tehlike durumlarının belirlenmesi için kullanılan bir sınıflama sistemidir. Bir türe dair Kırmızı Liste kategorisi belirlenirken, o türün toplam nüfusu, üreyen nüfusu, alt nüfusları, yerküre üzerinde kapladığı alan gibi ölçütler kullanılır. Bu sebeple, KOSKS verileri bir türün Kırmızı Liste durumunun belirlenmesi için tek başına kullanılmaz.

Örneğin elmabaş patka için KOSKS sonuçları yukarıdaki üç temel yanlış göz önüne alınmadan değerlendirilirse, 1994 ve 1997 senelerinde türe dair nüfusun Türkiye'den tamamen yok olduğu veya 1996 senesinde türün çok yüksek sayılarda üremiş olduğu çıkarımı yapılmalıdır (Grafik 1). Bu iki çıkarım nasıl hatalıysa, KOSKS verilerine göre elmabaş patkanın ulusal nüfusunun arttığını iddia etmek de aynı derecede hatalıdır. KOSKS'un bir türün üreyen nüfusu, bu nüfusun durumu veya Kırmızı Liste durumunun belirlenmesi için tek kaynak alınması bilimsel olarak kabul edilemez.

Sonuç olarak, KOSKS verilerine bakılarak bir türün ve özellikle nesli dünya ölçeğinde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan bir türün avına izin verilmesi, bilimsel ve etik olarak büyük bir yanlıştır.

Grafik 1. Nesli küresel ölçekte tehlikede olan elmabaş patkanın Türkiye KOSKS verilerine göre kışlayan nüfusunun yıllara göre dağılımı

Türkiye'de *"Hayvanların korunmasına yönelik çalışmaları, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde yapmak, yaptırmak, bu konuda yürütülen faaliyetleri desteklemek, denetlemek veya denetlenmesini sağlamak"* ve *"Uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınan bitki ve hayvan türleri ile alanların korunması konusunda tedbirler almak, ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak."* için 29 Haziran 2011 tarihli Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 8. maddesi ile Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü yetkilendirilmiştir. Ayrıca Genel Müdürlüğe bağlı Daire Başkanlıkları'na nesilleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan türlerin araştırılması, izlenmesi ve korunması amacıyla görev, yetki ve sorumlular verilmiştir.

Bu bağlamda;

-Biyolojik Çeşitlilik Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında *"Biyolojik çeşitliliğin korunması ve izlenmesinde kullanılacak göstergelerin belirlenmesine ve kullanılmasına yönelik iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak."* ve *"Biyolojik çeşitliliğin araştırma ve envanterine dair uluslararası gelişme ve süreçleri takip etmek, uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan bu konudaki yükümlülükleri yerine getirmek."*;

- Yaban Hayatı Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında *"4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu ve ilgili mevzuatlar çerçevesinde Bakanlıkça belirlenen türleri ve yaşam ortamlarının etüt, envanter, izlenmesini yapmak ve yaptırmak; ulusal ve uluslararası listelerde yer alan korunması gereken türlere ait popülasyonları tespit ederek; tür eylem planlarını yapmak ve bunların korunması ile ilgili esas ve usulleri belirlemek, yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları ile korunan yaban hayvanlarına yönelik destekleme sistemi geliştirmek, uygulanmasını sağlamak, özel sektörün üretimine ait hizmet ve faaliyetlerle ilgili gerekli izinleri vermek, takip etmek."*, *"Ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmeler ve organizasyonlar çerçevesinde koruma altına alınmış nadir ve nesli tehlike altına düşmüş veya"*

düşebilecek türlerin ve yaşama ortamlarının korunması ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek, uluslararası gelişmeleri takip etmek, gerekli çalışmaları yapmak ve yaptırmak için kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlamak.” ve “Türlerin korunmasına yönelik komisyonlar oluşturmak.” bulunmaktadır.

Fakat maalesef, görevleri doğayı ve nesli tehlike altında olan türleri korumak olan yetkili kurumlar tarafından halen nesli dünya ölçeğinde tehlike altındaki iki kuş türü olan üveyik ve elmabaş patkaların avlanmasına izin verilmektedir.

Bir diğer taraftan nesli küresel ölçekte tehlike altına olan türlerin avlatılma yoluyla öldürülmeleri hukuki bakımdan ele alınacak olursa;

- 29 Ağustos 1996 tarihli ve 4177 Sayılı kanun ile onaylanması uygun bulunan ve 21 Kasım 1996 tarih ve 96/8857 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak 27 Aralık 1996 tarih 22860 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmış olan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin Madde 8.: “In-situ” Koruma (k) **“Tehdit altındaki türlerin ve popülasyonların korunması için gerekli mevzuatı ve/veya düzenleyici diğer hükümleri geliştirecek veya idame ettirecektir.”** demektedir.

- 9 Ocak 1984 tarih ve 84/7601 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 20 Şubat 1984 tarih ve 18318 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmış olan Avrupa’nın Yaban Hayatı Ve Yaşama Ortamlarını Koruma (Bern) Sözleşmesi Madde 3 (1.): **“Her Akit Taraf, yabani flora ve fauna ile doğal yaşama ortamlarının, bilhassa nesli tehlikeye düşmüş ve düşebilecek türlerin, özellikle endemik olanlarının ve tehlikeye düşmüş yaşama ortamlarının, bu Sözleşme hükümlerine uygun olarak muhafazası amacıyla ulusal politikalarını geliştirecektir.”** demektedir.

Bu ifadelerden net bir şekilde anlaşılacağı üzere, Türkiye’de üveyik ve elmabaş patkanın avlanmasına resmi olarak izin verilerek uluslararası doğa koruma mevzuatına aykırı davranılmaktadır.

- Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik Madde 3: **“Duyarlı tür: Doğada orta vadede yüksek tükenme riskiyle karşı karşıya olan ancak, nesli kritik seviyede veya tehlike altında olmayan türü, ... ifade eder.”** demektedir. Bu ifadeden net bir şekilde anlaşılacağı üzere üveyik ve elmabaş patka adı geçen yönetmeliğin 3. Maddesi’nde tanımlanan duyarlı tür kapsamına girdiği anlaşılmaktadır. Aynı yönetmeliğin 6. Maddesi: **“Bu Yönetmeliğin 3 üncü maddesindeki nesli tükenmiş tür, nesli doğada tükenmiş tür, kritik seviyede olan tür, nesli tehlikede olan tür, duyarlı tür, nesli tehdit altında olan tür, yetersiz verili tür, endemik tür ve göçmen tür sınıflarına giren veya Bakanlıkça belirlenen yaban hayvanları ve bunların yaşam alanlarının korunması amacıyla, 8/11/2004 tarihli ve 25637 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik esaslarına göre yaban hayatı koruma ve yaban hayatı geliştirme sahaları, 30/11/2004 tarihli ve 25656 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Av ve Yaban Hayvanı Üretme Yeri ve İstasyonları ile Kurtarma Merkezlerinin Kuruluşu, Yönetimi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik esaslarına göre üretim istasyonu ve yerleri, bu Yönetmelik esaslarına göre de yerleştirme, yeniden yerleştirme ve stok artırmak için sahalar oluşturulur. Ayrıca, Genel Müdürlük yukarıda belirtilen alan ve tesisleri oluşturmadan da bu türlerin korunması için gerekli tedbirleri alabilir.”;**

- 8. Maddesi: “Yaban hayvanlarının etkili bir şekilde korunması, popülasyonlarının devamlılığının sağlanması amacıyla Genel Müdürlük, bu Yönetmeliğin 3 üncü maddesindeki nesli tükenmiş tür, nesli doğada tükenmiş tür, kritik seviyede olan tür, nesli tehlikede olan tür, duyarlı tür, nesli tehdit altında olan tür, sınıflarına giren türler öncelikli olmak üzere, gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini alarak tür koruma eylem planları hazırlar veya hazırlattırır. Tür koruma eylem planlarında belirlenen koruma esasları Genel Müdürlük tarafından uygulamaya konur. Tür koruma eylem planları; türün doğal yaşama alanında, popülasyonunun sürdürülebilir bir şekilde devamlılığının sağlanmasına yönelik olarak, türün besin tercihini, ekolojik, biyolojik ihtiyaçlarını, koruma ve avlama ilkelerini, oluşturulan koruma alanının yönetimini, alandaki yerel insan faaliyetlerinin ekonomik, kültürel ve sosyal boyutlarını içerir.”;

- 18. Maddesi “Genel Müdürlük, bu Yönetmeliğin 3 üncü maddesindeki nesli tehlikede olan tür, duyarlı tür, nesli tehdit altında olan tür ve nadir türler sınıflarına giren türlerin, bu Yönetmeliğin 10 uncu maddesinde belirtilen doğadan yakalama veya toplama amaçlarına hizmet etmesi durumunda; bu türler üzerinde bilimsel araştırma ve üretim çalışmalarını yapar, yaptırır veya bu çalışmalarını koordine eder.” demektedir.

Sonuç olarak, Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün (DKMP), mevzuata göre duyarlı türler olan üveyik ve elmabaş patkanın korunması için çalışmalar yapması gerektiği ulusal ve uluslararası mevzuatta net bir şekilde vurgulanmıştır. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası mevzuata uygun bir şekilde başta elmabaş patka ve üveyik olmak üzere, duyarlı türlerin avlanmasına izin veren Merkez Av Komisyonu'nda nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan üveyik ve elmabaş patkanın avlanmasının tamamen yasaklanması gerekmektedir. Ardından, bu türlere dair üreyen nüfusun ve nüfus eğilimlerinin belirlenmeleri için gerekli çalışmaları başlatması beklenmektedir.

Doğanın ayrılmaz bir parçası olan kuş türlerinden birisinin yok olması, doğanın yok olması anlamına gelmektedir. Bu sebeple nesli tehlike altındaki kuş türlerinin avının acilen yasaklanması hayati önem taşımaktadır.